Rikosoikeuden professori Sakari Melander
Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
28.11.2018

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: **Hallituksen esitys (HE) 201/2018 vp** eduskunnalle tavaramerkkilaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi sekä tavaramerkkioikeudesta tehdyn Singaporen sopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi

Yleistä

Olen ollut 22.11.2018 eduskunnan lakivaliokunnassa kuultavana asiakohdassa mainittuun hallituksen esitykseen liittyen. Tuolloin järjestetyssä asiantuntijakuulemisessa olleilta pyydettiin kirjallista lisälausuntoa keskustelussa esille tulleista seuraavista näkökohdista:

1. Esitykseen sisältyvien kriminalisointeja koskevien ehdotusten suhde rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamiin vaatimuksiin tilanteessa, jossa sääntelyn pääasiallisena kohteena ovat elinkeinonharjoittajat.

2. Esitykseen sisältyvän 1. lakiehdotuksen tavaramerkkihakemuksen raukeamista koskevan ehdotetun 21 §:n sääntelyn ja sen sisältämän muutoksenhakukiellon arviointi valtiosääntöoikeudellisesta näkökulmasta.

Pyydettynä lisälausuntona esitän kunnioittavasti seuraavan.

Ehdotettujen rikosoikeudellisten säännösten suhde rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen

Olen lakivaliokunnalle 22.11. päivätyssä kirjallisessa lausunnossani arvioinut esitykseen sisältyviä kriminalisointeja koskevia ehdotuksia rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamien vaatimusten näkökulmasta. Tässä lausunnossani voidaan toistaa 22.11. toimittamassani lausunnossa esitetyt näkemykset, jäljempänä esitetyin tietyin täsmennyksin. Etenkin tavaramerkkirikkomusta koskeva esityksen sisältämän 1. lakiehdotuksen 74 §:ää on kuitenkin nähdäkseni välttämättä täsmennettävä 22.11. toimittamassani lausunnossa esitetyistä syistä, ellei sitä päätetä jäljempänä mainituista aineettomien oikeuksien rikosoikeudellista suojaa koskevan sääntelyn johdonmukaistamiseen liittyvistä syistä poistaa 1. lakiehdotuksesta.

Esityksen sisältämässä 4. lakiehdotuksessa ehdotetaan muutettavaksi rikoslain (39/1889) 49 luvun 2 §:ssä (617/2016) tarkoitettua teollisoikeusrikosta koskevaa säännöstä. Ehdotetun rikoslain 49 luvun 1 momentin 1 kohdan mukaan rangaistavaa olisi tavaramerkkilain vastaisesti toteutettu tavaramerkkilain mukaisen tavaramerkkiin kohdistuvan yksinoikeuden loukkaaminen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan huomattavaa taloudellista vahinkoa loukatun oikeuden haltijalle. Säännöksen 2 ja 3 kohtaan lisättäisiin viittaukset tiettyihin EU: asetuksiin. Lähtökohtaisesti sääntely ei näiltä eikä muiltakaan osin täytä perustuslakivaliokunnan niin sanotuille blankorangaistussäännöksille asettamia vaatimuksia (PeVM 25/1994 vp).

Rikoslain 49 luvun 2 §:n teollisoikeusrikosta koskevaa sääntelyä tässä yhteydessä kokonaisuutena arvioiden voidaan kuitenkin kiinnittää huomiota siihen, että säännös sisältää jo tällä hetkellä jossain määrin – joskin vähäisesti – rangaistavan käyttäytymisen alaa rajaavan abstraktista vaaraa koskevan edellytyksen. Teollisoikeusrikosta koskeva säännös myös oletettavasti ainakin useimmissa tilanteissa tulee sovellettavaksi elinkeinonharjoittajien tai muuten teollisoikeuksia koskevasta sääntelystä perillä olevien tahojen toimintaan, jolloin sääntelyn kohteille voidaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asettaa tietty selonottovelvollisuus tulkinnanvaraisen sääntelyn sisällön selvittämisen suhteen, etenkin jos kysymys on elinkeinonharjoittajiin kohdistuvasta sääntelystä (*Cantoni v. Ranska*, 11.11.1996, 35 kohta). Vaikka tälle näkökohdalle ei nähdäkseni tule antaa ratkaisevaa merkitystä sääntelyn täsmällisyyttä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta arvioitaessa, sääntelyn ennakoitavuuden arvioinnissa sääntelyn kohteelle voidaan kuitenkin tiettyä rajallista merkitystä antaa. Lisäksi on syytä kiinnittää huomiota siihen, että teollisoikeusrikosta koskevan ehdotetun säännöksen 4–8 kohdassa viitattaisiin voimassa olevan säännöksen 2–6 kohtaa vastaavasti tekotapoja ja aineellisen lain säännöksiä yksilöimättä patentin tuottamaan yksinoikeuteen, mallioikeuteen, oikeuteen piirimalliin, hyödyllisyysmallioikeuteen sekä kasvinjalostajanoikeuteen.

Edellä todettu huomioon ottaen olisi hieman epäjohdonmukaista täsmentää tässä yhteydessä vain rikoslain 49 luvun 2 §:n 1 momentin 1–3 kohtaa, joita nyt ehdotetaan muutettavaksi. Optimaalisin tilanne olisi uudistaa säännös kokonaisuudessaan rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamia vaatimuksia vastaavaksi. Vaikka säännös ei tällä hetkellä täytä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamia vaatimuksia, tässä yhteydessä säännös voitaneen kuitenkin hyväksyä ehdotetussa muodossaan edellä mainituista syistä. Tällöin lakivaliokunnan olisi nähdäkseni kuitenkin lausunnossaan esitettävä talousvaliokunnalle, että valtioneuvosto tulisi ryhtyä toimenpiteisiin teollisoikeusrikosta koskevan säännöksen saattamiseksi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamia vaatimuksia vastaavaksi. Lisäksi lakivaliokunnan olisi nähdäkseni

syytä korostaa sitä, että säännös ei voimassa olevassa eikä ehdotetussa muodossaan vastaa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamia vaatimuksia, minkä vuoksi säännöksen uudistaminen on välttämätöntä.

Immateriaalioikeuksiin liittyvää rikosoikeudellista lainsäädäntöä saattaisi myös olla kokonaisuutena arvioiden syytä uudistaa siten, että niitä koskevissa aineellisissa laeissa olevat rikkomusluonteiset säännökset kumottaisiin – koska niitä ilmeisesti sovelletaan varsin harvoin. Rikoslain 49 lukuun tulisi tällöin keskittää ne aineettomiin oikeuksiin liittyvät moitittavan käyttäytymisen muodot, joiden rangaistavaksi säätämiseen on painava yhteiskunnallinen tarve. Näitä moitittavia käyttäytymisen muotoja koskeva sääntely tulisi laatia rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamia vaatimuksia vastaavaksi.

1. lakiehdotuksen tavaramerkkihakemuksen raukeamista koskeva ehdotetun 21 §:n sääntely

Esitykseen sisältyvän 1. lakiehdotuksen 21 §:n 1 momentin mukaan jos hakemus ei täytä lain 16–19 §:ssä säädettyjä edellytyksiä tai jos rekisteröintiin kohdistuu 12–13 §:n mukainen hylkäysperuste, Patentti- ja rekisterihallitus asettaa kahden kuukauden määräajan puutteen korjaamista, lausunnon antamista ja selvityksen esittämistä varten. Ehdotetun säännöksen 2 momentin mukaan jollei hakija asetetun määräajan kuluessa anna lausuntoansa, esitä selvitystä tai korjaa puutteellisuutta, hakemus raukeaa kehotetuilta osin. Raukeamisesta lähetetään hakijalle ilmoitus, joka ei ole valituskelpoinen päätös. 1. lakiehdotuksen 22 §:n mukaan rauenneen hakemuksen käsittelyä voidaan jatkaa, jos hakija kahden kuukauden kuluessa puutteen korjaamista, lausunnon antamista ja selvityksen esittämistä varten asetetun määräajan päättymisestä: 1) pyytää käsittelyn jatkamista; 2) pyynnön yhteydessä antaa lausuntonsa, esittää selvitystä tai korjaa puutteellisuudet; ja 3) suorittaa käsittelyn jatkamisesta määrätyn maksun pyynnön yhteydessä.

Muutoksenhakukieltoa koskeva sääntely on lähtökohtaisesti merkityksellistä perustuslain 21 §:ssä turvatun oikeusturvan kannalta. Eduskunnan perustuslakivaliokunnalla on laajaa lausuntokäytäntöä muutoksenhakukiellon sisältäneen ehdotetun sääntelyn arvioinnista (ks. esim. PeVL 14/2016 vp, s. 6–7 ja PeVL 17/2018 vp, s. 9–10 ja niissä viitatut lausunnot).

1. lakiehdotuksen 21 ja 22 §:n sääntelyä kokonaisuutena arvioiden on nähdäkseni ensinnäkin kiinnitettävä huomiota siihen, että ehdotetun 22 §:n mukaan rauenneen hakemuksen käsittelyä voidaan säännöksessä tarkoitetuissa tilanteissa jatkaa. Tältä osin esityksen perusteluissa (s. 118–119) todetaan, että voimassa olevan lain perusteella puutteelliset hakemukset ovat jääneet sillensä ja näihin suppeisiin sillensäjättämispäätöksiin on ollut vaikea saada muutosta markkinaoikeuteen valittamalla, koska sillensäjättäminen on ollut seurausta hakemusta koskevaan täydennyskehotukseen vastaamattomuudesta. Tältä osin ehdotettu sääntely saattaa nähdäkseni tosiasiassa aiempaa paremmin toteuttaa hakijan oikeusturvaa. Toiseksi on huomattava se esityksen säätämisjärjestysperusteluissakin (s. 229) mainittu seikka, että ehdotettu muutoksenhakukielto ei tosiasiassa estäisi asian saattamista tuomioistuimen käsittelyyn, vaan hakija saisi halutessaan rauenneen hakemuksen uudelleen käsiteltäväksi, minkä jälkeen hänellä olisi jälleen mahdollisuus saattaa asia tuomioistuimen arvioitavaksi.

Edellä esitetyn perusteella 1. lakiehdotuksen ehdotettua 21 ja 22 §:n sääntelyä kokonaisuutena arvioiden sääntely ei nähdäkseni muodostu perustuslain 21 §:n kannalta ongelmalliseksi.

Kysymys on lähinnä tilanteesta, joka rinnastuu sellaiseen vähäiseen poikkeukseen perustuslain 21 §:n sääntelyyn, jossa tällainen poikkeus ei muuta oikeusturvatakeen asemaa pääsääntönä eikä yksittäistapauksessa vaaranna yksilön oikeusturvaa (esim. PeVL 17/2018 vp, s. 9 ja PeVL 68/2014 vp, s. 3/I), ottaen myös huomioon, että hakijalla olisi normaali muutoksenhakuoikeus rauenneen hakemuksen käsittelyn jatkamisen jälkeen annettuun Patentti- ja rekisterihallituksen päätökseen. Ehdotettua 1. lakiehdotuksen 22 §:n sääntelyä saattaisi kuitenkin olla syytä täsmentää siten, että siinä nimenomaisesti mainittaisiin, että rauenneen hakemuksen käsittelyyn ei kohdistu muutoksenhakurajoituksia vaan rauenneen hakemuksen ”uudelleen herätetyn” käsittelyn johdosta Patentti- ja rekisterihallituksen antamasta päätöksestä olisi 1. lakiehdotuksen 75 §:n 3 momentissa tarkoitettu Patentti- ja rekisterihallituksesta annetun lain (578/2013) 6 §:ssä tarkoitettu normaali muutoksenhakuoikeus.

Espoossa 28.11.2018

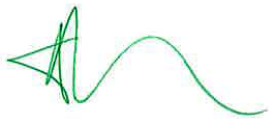

Sakari Melander
Rikosoikeuden professori
Oikeustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
puh.: 02941 21781, 050 5644229
sähköposti: sakari.melander@helsinki.fi